

לבוש מלכות של מרדכי ומלכים בישראל

רבני מרכז תורה ומדינה

בגמרא (מגילה טז): מבאר לנו רבי בנימין את הקשר בין החליפות ששולח יוסף לאחיו בנימין, לבין בגדי המלכות שיזכה בהם מרדכי היהודי:

'לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן... חמש חליפת...' אפרש דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו? דאמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו - נתגלגל הדבר, וירדו אבותינו למצרים. אמר רבי בנימין בר יפת: רמז רמז לו (יוסף לבנימין), שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות, שנאמר (אסתר ח טו): ומרדכי יצא... בלבוש מלכות תכלת וגו'.

ומבאר המהרש"א כאן, שכמו שנעשה יוסף משנה למלך ולבש בגדי מלכות, כך יהיה **מרדכי משנה למלך** וילבש בגדי מלכות. אמנם במדרש (אסתר רבה פ"י יב), למדו חז"ל מן הכתוב הזה שמעמדו של מרדכי היה כמלך ממש, והדברים באים לידי ביטוי לא רק בבגדי המלכות אלא באפיונים שונים של המלכות וכן של מוניטה שלו (מטבע שלו):

רבי פנחס אומר: **מלך מרדכי על היהודים**. מה המלך לובש פורפרין כך מרדכי לבש פורפרין. מה המלך עושה עטרה כלולה בראשו כך מרדכי לובש ועטרת זהב גדולה. מה המלך אימתו על כל הארץ כך מרדכי אימתו עליהם שנאמר כי נפל פחד מרדכי עליהם. מה המלך מוניטה שלו הולכת בכל הארץ כך מרדכי מוניטה שלו הולכת, ומה מוניטה שלו – מרדכי מכאן ואסתר מכאן.

אכן מצינו שאחד הדינים המוטלים על מלך ישראל, משום כבודו, הוא שלובש בגדין מפוארים. וכן פסק הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ב ה"ה): המלך מסתפר בכל יום, **ומתקן עצמו ומתנאה בלבושין מפוארין** (בדפוסים: במלבושין נאים ומפוארים), שנאמר: מלך ביפיו תחזינה עיניך.

מקור אפשרי לדברי הרמב"ם מציין בעל עלי תמר על הירושלמי (סנהדרין פ"ב ה"ו), על 'נשיא':

רבי חנינה סלק גבי רבי יודן נשייא (עלה אצל רבי יהודה הנשיא), נפק לגביה לבוש אותניתיה (יצא לקבלו כשהיה לבוש בגד פשתן מלוכלך), אמר ליה: חזור ולבוש לגין דידך (חזור ולבש בגד יפה שלך), משום 'מלך ביופיו תחזינה עיניך' (ישעיהו לג יז). ר' יוחנן סלק גבי ר' יודן נשייא נפק לגביה בחלוקא דכיתנא (יצא כנגדו בחלוק כותנה), אמר ליה: חזור ולבוש חלוקך דעמרא (חלוק של צמר), משום מלך ביופיו וגו'.

והסביר שם, שדין הירושלמי לעניין נשיא, וכל שכן לעניין מלך. וכוונתו, שהרי כבודו של מלך גדול משל נשיא, שכן נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, אך מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (עיי רמב"ם ה"ל ת"ת פ"ו ה"ו ורמב"ם ה"ל מלכים פ"ב ה"ג). אמנם לפי דברינו לעיל אפשר לראות כמקור לרמב"ם אף את המדרש העוסק במרדכי שהיה בעצמו מלך על פי המדרש.

אכן על תלמיד חכם, בניגוד למלך, כתב הרמב"ם בה"ל דעות פ"ה ה"ט, שאין לו ללבוש מלבוש מלכים ולא להתבשם:

מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי... ולא ילבש לא **מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן**, ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינונים נאים... לא יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם בשערו.

לבוש מלכות של מרדכי ומלכים בישראל

רבני מרכז תורה ומדינה

מקור נוסף (לדברי הרמב"ם לעיל) על חובתו של מלך להתנאות, ניתן לראות במסכת כלה רבתי. המשנה במסכת אבות (פ"ו מ"ה) מלמדת: 'המלכות נקנית בשלושים מעלות' לעומת התורה הנקנית בארבעים ושמונה דברים. ומפרטת הברייתא בכלה רבתי (היגר פ"ה ה"ו) את שלושים מעלות המלוכה הללו, וביניהם:

בסוסים, ברכב, בחרב, בשמלות, בנשק, בחילות, בבשמים וכו'. בין המעלות הללו, שמלות, נשק, ובשמים, מוזכרים אצל שלמה המלך (מלכים א' י, כה): 'והמה מבאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות ונשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה'.

'שמלות' אלו "לבושין מפוארין" של מלך, ו'מתקן עצמו' אלו 'בשמים' שמלך מתקן עצמו בהן וכן לשונו של הרמב"ם בהלי' ע"ז פי"ב ה"ט: 'יתקן עצמו תיקון נשים' (ושמא כוונת הרמב"ם לרחיצת פניו של מלך, כמובאר בהלי' שביתת עשור פי"ג ה"א).

וכך מתואר המלך (תהלים מה, ט): 'יפיפית מבני אדם וגוי' מר ואהלות קציעות כל בגדתיך'. ובפסיקתא זוטרתא שיר השירים ה' יא: 'דרך מלך מהודר כו' ונחמד למראה ונאה עד אין חקר'.

על חשיבותה ומטרתה של הנהגה זו של המלך כדי לבסס את "מורא מלכות", עמד המאירי בשני מקומות בחיבורו סנהדרין כב ע"ב:

המלך צריך לו שיהא מתהדר ביופי תמיד ושלא יראה בו שום נוול כדי שלא יקל מוראו;

ובחיבור התשובה משיב נפש מ"ב פי"א:

'שזה... מטכסיסי המלכות, ר"ל היות מתהדר ומסתלסל בעצמו כדי להיות נכבד ומתנשא לעין רואיו לבעבור תהיה יראתו על פניהם'.

ומדבריו יש ללמוד, שהדינים שיסודם "מלך ביופיו תחזינה עיניך", הם חלק מהמצווה שיש במלך: "שם תשים עליך מלך" – 'שתהא אימתו עליך' (עי' רמב"ם הלי' מלכים פ"ב ה"א) – ונגזרים ממנה, והכתוב "מלך ביופיו" וגוי' מלמד שיופיו ומראהו והופעתו של מלך, הם חלק מכבודו ואימתו על הבריות.

אף כתונת הפסים של יוסף, בגד מלכות היא, וכפי שמלמדנו הרמב"ן (שמות כח, ב) בביאורו על בגדי הכהן הגדול 'לכבוד ולתפארת':

כי אלה הבגדים לבושי מלכות הן, כדמותן ילבושו המלכים בזמן התורה, כמו שמצינו בכתנת 'ועשה לו כתנת פסים' (בראשית לו ג), שפירושו מרוקמת כדמות פסים, והיא כתונת תשבץ כמו שפירשתי, והלבישו כבן מלכי קדם.

יוסף ובנימין, יחד עם יהודה אחיהם, מלמדים אותנו את התשתית של דיני המלוכה בישראל.

ובין אם נפרש כמו פשט הכתוב שמרדכי הוא רק משנה למלך אחשוורוש, או כפי הדרשות לעיל שהא מלך ממש על ישראל, ראויים הם הבגדים להשוות לו את המעמד הראוי לתפקידו.

* מאמר זה הינו חלק מעבודה סדורה של מרכז תורה ומדינה "רמב"ם המבואר" על הלכות מלכים ומלחמותיהם לרמב"ם.
כרך ראשון בסדרה עומד לצאת לאור בעז"ה בשנת תשפ"ב.